

■ УДК 347.9

О. В. Шутенко, кандидат юридичних наук, доцент, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ГЕРМЕНЕВТИКА ТА КОНТЕКСТУАЛЬНА ЗАЛЕЖНІСТЬ СУДОВОГО РІШЕННЯ

Досліджено проблему нерелевантності судових рішень, яка розглядається як прояв кризи системи правосуддя. Одним з напрямів вирішення зазначеної проблеми є вивчення механізмів формування судового розсуду й мотивації суду під час розгляду та вирішення справи. Розглянуто застосування герменевтики пізнання суддею смислів фактичного, доказового та юридичного контекстів справи для винесення рішення. Виокремлено мале та велике герменевтичні кола контекстів, що впливають на формування пізнання та висновки судді.

Ключові слова: *релевантність судового рішення, герменевтика права, контекстуальна залежність судового рішення.*

О. В. Шутенко, кандидат юридических наук, доцент, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, г. Харьков

ГЕРМЕНЕВТИКА И КОНТЕКСТУАЛЬНАЯ ЗАВИСИМОСТЬ СУДЕБНОГО РЕШЕНИЯ

Исследовано проблему нерелевантности судебных решений, которая рассматривается как проявление кризиса системы правосудия. Одним из направлений разрешения указанной проблемы является изучение механизмов формирования судебного усмотрения и мотивации суда при рассмотрении и разрешении дела. Рассмотрено применение герменевтики познания судьей смыслов фактического, доказательственного и юридического контекстов существа дела для вынесения решения. Выделены малый и большой герменевтические круги контекстов, влияющих на формирование познания и выводов судьи.

Ключевые слова: *релевантность судебного решения, герменевтика права, контекстуальная зависимость судебного решения.*

O.V. Shutenko, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, YaroslavMudryi National Law University, Kharkiv

HERMENEUTICS AND THE CONTEXTUAL DEPENDENCE OF A JUDICIAL DECISION

The author examines the issues of irrelevance of judicial decisions, which are considered as a manifestation of the crisis of the justice system. One of the ways to solve this problem is to study the mechanisms of formation of judicial discretion and motivation of the court when reviewing and resolving the case. The author considers the application of the hermeneutics of cognition by the judge of the meanings of the actual, evidentiary and legal contexts of the merits of the case for making a decision. The small and large hermeneutic circles of contexts that influence the formation of the judge's cognition and conclusions are singled out.

Keywords: *the relevance of a judicial decision, the hermeneutics of law, the contextual dependence of a judicial decision.*

Постановка проблеми. За легендою, герменевтика веде свій початок від давньогрецького бога Гермеса, завданням котрого було доносити волю богів до людей, роз'яснюючи, тлумачачи її сенс. Можна зазначити, що ця функція актуальна й понині. Пізнання задумки творця, осягнення всього сущого, розуміння законів природи — це і є вектор руху будь-якої науки. Традиційно герменевтику пов'язують з тлумаченням тексту. Однак, якщо розглядати текст як певну автономну реальність, то герменевтика спрямована на виявлення внутрішньої структури будь-якої реальності, її сенсу, істини. Автономна реальність є складовою системи інших реальностей, тому автономність слід розглядати умовно. Чи є крапля в океані чимось окремим від самого океану? Всесвіт складається з одних і тих самих елементів — протонів, нейтронів, електронів, і в різних поєднаннях вони формують планети, людину, квітку або дерево.

Правозастосовна діяльність, яку здійснює суд у цивільному судочинстві, розглядаючи й вирішуючи справу по суті, з точки зору герменевтики становить особливий інтерес. Висока нерелевантність судових рішень свідчить про кризу правосуддя, його роль та функції в суспільстві. Так, згідно з даними офіційної судової статистики, близько 90% рішень судів першої інстанції скасовуються в результаті апеляційного перегляду з постановленням нових рішень. Ця проблема є загальною, оскільки зумовлена багатьма причинами, однією з яких, на нашу думку, є проблема судового розсуду (переконаності судді) під час прийняття рішень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Означену проблему з теорії дискурсу і впливу контексту на визначення сенсу вивчали Й. Брокмейер, Р. Харрі, Дж. Гумперц, Н. Фейрклау, Дж. Фьорс, Г. Хофстеде, Е. Холл. Обумовленість думки контекстом — С. Кріпке. Герменевтика права у філософії права: Н. Н. Алексеев, П. П. Баранов, В. Ю. Верещагін, В. І. Курбатов, А. І. Овчинніков, Ю. Я. Баскін, Г. І. Іконнікова, В. П. Лященко, Д. А. Керімов, Е. В. Кузнецов, В. П. Малахов, І. П. Малініна, В. С. Нерсесянц, І. Д. Осипов, А. В. Поляков, В. М. Сирих, Ю. В. Тихонравов та інших науковців.

Герменевтика — загальнонауковий феномен, що інтегрує сукупність принципів, шляхів і методів пізнання, вироблених наукою, зокрема юридичною, що застосовуються в процесі наукового пізнання особливостей правової діяльності, її розвитку та практичного перетворення. Водночас, недостатньо розроблена проблема герменевтики правозастосовчої діяльності під час вирішення спору судом і винесення судового рішення.

Мета статті — обґрунтувати герменевтичну модель пізнання фактичної та юридичної реальності під час розгляду та вирішення справи судом у порядку цивільного судочинства, виявити закономірності і взаємозв'язки контекстів, що впливають на зміст рішення, яке виноситься судом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до статті 212 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України), суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням (виділено мною — О. Ш.), яке ґрунтується на всесторонньому, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Згідно з п. 3 частини 1 ст. 210, п. 3

частини 1 ст. 215 ЦПК України, суд, постановляючи ухвалу або рішення, повинен указати мотиви, відповідно до яких дійшов до тих чи інших висновків. Зазначені мотиви, внутрішнє переконання суду аж ніяк не інтуїтивні. Що ж перебуває в їх основі?

Будь-яка спроба пояснити, що являє собою думка, повинна врешті-решт неминуче зіткнутися з проблемою формування й зумовленості думки. «Как философская загадка, она имеет самостоятельную ценность, и я даже думаю, что ее фундаментальное значение для решения проблемы мнения важнее значения тех предпосылок, которые ее породили. В действительности <...> проблема эта затрагивает не только те предложения, в которых контексты мнения выражены именами, но и значительно более широкий класс предложений мнения» [1, с.194, 236].

Рішення суду є, крім усього іншого, результатом пізнання та трактування суддею відразу декількох автономних реальностей:

- 1) фактичних обставин справи;
- 2) доказів, за допомогою яких суд визначає наявність або відсутність обставин, на які посилаються сторони;
- 3) норми права, що регулює відносини сторін спору.

Отже, це, щонайменше, три контексти, що визначають зміст майбутнього рішення. Тому слід констатувати контекстуальну залежність рішення. Назвемо це вузьким (або малим) герменевтичним колом, оскільки до нього входять обов'язкові контексти. Однак обмежитися ним неможливо, оскільки існує ще немало контекстів, які впливають на суть рішення. Це — широке, або велике, герменевтичне коло. Відзначимо також, що контексти малого кола зазнають впливу великого, що є важливим і впливає на пізнання суддею суті справи та винесення релевантного (тобто такого, яке відповідає дійсним взаємовідносинам сторін) рішення. Теорія соціального уявлення (Серж Московічі, Еміль Дюркгейм, а згодом і Зигмунд Фрейд) доводить: зовнішні реалії з оточення людини стають складовою її внутрішнього світу та світогляду. На думку Д. Жоделе, категорія соціальне уявлення позначає специфічну форму пізнання, а саме: знання «здорового глузду», зміст, функції й відтворення яких соціально обумовлені. У широкому плані соціальні уявлення — це властивості буденного практичного мислення, спрямовані на освоєння та осмислення соціального, матеріального й ідеального оточення <...> вони мають особливі характеристики у сфері організації змісту, ментальних операцій і логіки» [2, с. 45–46].

Опора на контекстуальні ключі відіграє важливу роль у процесі як безпосереднього сприйняття, так і інтерпретації та розуміння інформації. Цю тезу може проілюструвати приклад з акустичними сигналами. Для розуміння того, як працюють ці сигнали, Дж. Гумперц пропонує розрізнити фон і передній план, тобто зміст центральної закодованої пресупозиції й периферійну інформацію з найслабкішими асоціативними зв'язками, при цьому форма інформації переднього плану — лексико-синтаксична, а фон — просодія, кінесика, частинки, артиклі тощо. Відповідно, когніції інформації пе-

реднього плану — свідомі й помітні, а фону — несвідомі та непомітні. Автор пояснює, що передній план — повідомлення, а фон — контекст [3].

Під час контекстуального аналізу виокремлення смислу ґрунтується не на інтуїції, а на конкретних формальних показниках. У цивільному судочинстві це проявляється в аналізі суддею тексту позовної заяви, заперечень проти позову, фактів і доказів у справі, норми закону, яка описує ці правовідносини. Судовий процес — своєрідний дискурс, тому контекст як компонент дискурсу, когнітивний конструкт слугує основою розкриття текстового смислу. У сучасному дискурс-аналізі контекст розуміється у двох основних значеннях. У першому — як глобальні умови здійснення дискурсу (глобальний контекст), що опосередковують зв'язок між текстом і діяльністю комунікантів. Основний дослідницький орієнтир — визначення взаємозв'язку й зумовленості семіотичних структур дискурсу соціальним, когнітивним, політичним, історичним і культурним контекстами. Друге ототожнює контекст з когнітивною категорією, визначає його як «суб'єктивний» конструкт учасників дискурсу, ментально представлену структуру характеристик соціальної ситуації. Замість зовнішнього контексту досліджуються його когнітивні проєкції — знання, уявлення комунікантів про фізичні, соціокультурні, психологічні, комунікативно-конвенціональні, етнічні та інші характеристики ситуації спілкування [4]. Наприклад, сучасний рівень правової культури визначає пріоритет прав людини, проголошує життя та здоров'я людини найвищою соціальною цінністю. Це — глобальний контекст правової реальності, у якому діють і суд, і сторони процесу. Індивідуальний контекст — уявлення учасників дискурсу про суб'єктивні права й обов'язки, усвідомлення їх як власних правових, які потребують захисту в конкретній ситуації.

Можна розрізнити два типи особистісних контекстів. Перший — ідіосинкретичний — стосується особистого досвіду й пов'язаних з ним установок, які рідко трапляються навіть серед відносно гомогенної групи. Він формує реакції на ситуацію, які є різними, якщо не унікальними, і допомагає пояснити, яким чином виникають реакції, абсолютно нехарактерні для певного випадку.

Другий тип — рольовий контекст, оснований на досвіді, який є загальним для людей певного соціального стану. Рольовий контекст допомагає пояснити часті, якщо не модальні, реакції на ситуацію [5].

Контексти в проблематиці інтерпретації суддею інформації зі справи повинні відповідати вимозі релевантності. Релевантність — (від англ. *relevant* «доречний, той, що стосується справи») — цінність, значимість для аудиторії відомостей, які повідомляються. Властивість релевантності мають ті відомості, розуміння та смисли, які в подальшому зумовлять винесене рішення, котре відповідає дійсним взаємовідносинам сторін.

Один і той самий учасник може долучитися одночасно до різних видів спілкування, проте внутрішньо він усвідомлює себе зазвичай у межах не більше ніж одного виду. Залученість можлива на рівні свідомості (коли використовується та або інша тактика спілкування, коли здійснюється усві-

домлений стратегічний план), підсвідомості (в разі мимовільного виконання дій, що реалізують «підсвідомі стратегії», як при мовних помилках, наприклад, обмовках).

Фактори розуміння визначають пов'язаність висловлювань, зокрема тексту, що проявляється в структурі судового рішення. Так, стаття 215 ЦПК України закріплює, що рішення має складатися зі вступної частини, описової, мотивувальної та резолютивної. Пов'язаність проявляється в тій єдності частин тексту, яка інтерпретується як досягнення конкретних стратегічних і тактичних цілей; вона виявляється інтерпретатором, котрий надає перевагу одним гіпотетичним інтерпретаціям щодо інших. Пов'язаність визначає соціальну нормативність логіки висловлювань, уважність вибору мовних засобів тощо. Таким чином, за твердженням В. З. Дем'янкова, пов'язаність належить до інтерпретації тексту, а не є властивістю тексту як такого, взятого поза інтерпретацією. Також науковець дійшов висновку, що нормативна оцінка спілкування й результуючої зміни висловлювань, тобто оцінка дискурсу – результат урахування «стратегем» (регулярно використовуваних стратегій, узагальнених у схемах стратегій) [6].

З точки зору герменевтики, суддя, розглядаючи справу, здійснює прагматичну інтерпретацію, спрямовану на осягнення сутності справи, дійсних взаємовідносин сторін. Прагматична інтерпретація дискурсу В. З. Дем'янковим містить:

1) опис стратегем, мотивуючих дії суб'єктів, які спілкуються (реалізація стратегем; конкретні стратегії «зшивають» епізоди дискурсу в тематично організоване ціле);

2) оцінку ефективності дискурсу та його складових, які використовуються в межах тактик, що реалізують стратегії в конкретних обставинах спілкування. До прагматичної інтерпретації належить, таким чином, оцінка пов'язаності [6].

Наведена структура стосовно судової діяльності описує (хоча й приблизно) процес формування внутрішнього переконання, думки судді в конкретній справі, з урахуванням і глобальних контекстів (поведінкових, традиційних, культурних, соціальних тощо), і контекстів специфічних (конкретних обставин справи, доказів, наданих під час судового засідання, норми права, яка кваліфікує спірні правовідносини). Таким чином, можна констатувати: загальна картина бачення справи суддею, яка формується під впливом глобального контексту, набагато ширша, ніж та, що відображається в судовому рішенні. Тому законодавець у ст. 211 ЦПК України надав суду право постановляти окрему ухвалу, яка виходить за межі вузького контексту певної справи. Окрема ухвала суду адресована зазвичай не учасникам процесу, вона стосується причин і умов, що призвели до порушення права. Таку ухвалу суд направляє суб'єктам, до компетенції котрих належить вжиття заходів для усунення причин зазначених причин.

Висновки. Таким чином, герменевтика як метод пізнання смислів через їх інтерпретації дозволяє проаналізувати процес формування внутрішнього переконання судді під час розгляду та вирішення справи в цивільному

судочинстві. Використовуючи прагматичний тип інтерпретації інформації в судовому процесі, виявляємо контекстуальну залежність думки судді, результатом якої є судові рішення в справі. Якість контекстів, ступінь їх впливу, що зумовлюють рішення — цікава проблема, пошуки шляхів вирішення якої, можливо, наближають до розуміння істини.

Список використаних джерел

1. Крипке С. Загадка контекстов мнения / С. Крипке // Новое в зарубежной лингвистике. — Вып. XVIII. — М., 1986. — С. 194–242.
2. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. — М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. — 280 с.
3. Gumperz John J. Discourse Strategies / John J. Gumperz. — Cambridge : Cambridge University Press, 1982. — 240 p.
4. Кравченко Н. К. Современный дискурс и дискурс-анализ: Краткая терминологическая энциклопедия [Электронный ресурс] / Наталья Кимовна Кравченко // Современный дискурс и дискурс-анализ: Краткая терминологическая энциклопедия. — Режим доступа: <http://discourse.com.ua/diskurs-analiz/kontekst/>. — Загл. с экрана.
5. Robert K. Merton, Marjorie Fiske, Patricia L. Kendall. a Manual of Problems and Procedures / Robert K. Merton, Marjorie Fiske, Patricia L. Kendall. — the Free Press, Glencoe, Illinois. — 1991. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://lawbooks.news/jurnalistika_856_858/tipyi-kontekstov-42406.html. — Назва з екрана.
6. Демьянков В. З. Прагматические основы интерпретации высказывания [Электронный ресурс] / Валерий Закиевич Демьянков // Изв. АН СССР. Сер. литературы и языка. — 1981. — Т. 40. — № 4. — С.368–377. — Режим доступа: http://www.infolex.ru/IZV4_81.html#_Toc32205296. — Загл. с экрана.

References

1. Kripke S. Zagadka kontekstov mneniya / S. Kripke // Novoye v zarubezhnoy lingvistike. — Vyp. XVIII. — M., 1986. — S. 194–242.
2. Makarov M. L. Osnovy teorii diskursa / M. L. Makarov. — M. : ITDGG «Gnozis», 2003. — 280 s.
3. Gumperz John J. Discourse Strategies / John J. Gumperz. — Cambridge : Cambridge University Press, 1982. — 240 p.
4. Kravchenko N. K. Sovremennyy diskurs i diskurs-analiz: Kratkaya terminologicheskaya entsiklopediya [Elektronnyy resurs] / Natalia Kimovna Kravchenko // Sovremennyy diskurs i diskurs-analiz: Kratkaya terminologicheskaya entsiklopediya. — Rezhim dostupa: <http://discourse.com.ua/diskurs-analiz/kontekst/>. — Zagl. s ekrana.
5. Robert K. Merton, Marjorie Fiske, Patricia L. Kendall. a Manual of Problems and Procedures / Robert K. Merton, Marjorie Fiske, Patricia L. Kendall. — the Free Press, Glencoe, Illinois. — 1991 [Elektronnyy resurs] Rezhim dostupu: http://lawbooks.news/jurnalistika_856_858/tipyi-kontekstov-42406.html. — Nazva z ekranu.

6. Demiankov V. Z. Pragmaticheskiye osnovy interpretatsii vyskazyvaniya [Elektronnyy resurs] / Valeriy Zakiyevich Demiankov // Izv. AN SSSR. Ser. literatury i yazyka. — 1981. — T.40. — №4. — S. 368–377. — Rezhim dostupa: http://www.infolex.ru/IZV4_81.html#_Toc32205296. — Zagl. s ekrana.

UDC 347.9

O. V. Shutenko, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv
okc.shut@mail.ru

HERMENEUTICS AND THE CONTEXTUAL DEPENDENCE OF A JUDICIAL DECISION

The aim of the article is to study the application of the hermeneutics of cognition by the judge of the meanings of the actual, evidentiary and legal contexts of the merits of the case for making a decision.

Research Methodology. General scientific methods of research are applied.

Results. Hermeneutics as meaning method of knowledge and interpretation makes it possible to analyze the process of formation of internal belief of judges during the consideration and resolution of the case in civil proceedings. Using a pragmatic interpretation of the type of information in the trial, the study demonstrates the contextual dependence of the judge's opinion, the result of which is the judicial decision of the case. as the context and the degree of their influence lead to a conditional judgment, the search for the ways to resolve may bring closer to understanding the truth. The paper identifies the patterns and contexts of the relationships that affect the content for the decision made by the court.

Novelty. The author examines the issues of irrelevance of judicial decisions, which are considered as a manifestation of the crisis of the justice system. One of the ways to solve this problem is to study the mechanisms of formation of judicial discretion and motivation of the court when reviewing and resolving the case. The author considers the small and large hermeneutic circles of contexts that influence the formation of the judge's cognition and conclusions are singled out.

The practical significance. The use of these approaches in the paper will reduce the number of irrelevant judicial decisions.

Keywords: *the relevance of a judicial decision, the hermeneutics of law, the contextual dependence of a judicial decision.*

Надійшла до редколегії 22.03.2017 р.